

О. М. Гумін

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету "Львівська політехніка", gumin@ukr.net

А. О. Йосипів

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології
Львівського державного університету внутрішніх справ, yosipiv@ukr.net

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

© Гумін О. М., Йосипів А. О., 2019

Досліджено з кримінально-правового та кримінологічного поглядів проблему домашнього насильства. Зазначено, що нині виникла необхідність у системному аналізі сфери сімейно-побутових відносин, оскільки в цій сфері виявилися нові кримінологічно значущі чинники, а також інтенсифікувалися ті чинники, які раніше діяли, що позначилося на кількісних та якісних ознаках злочинності у сфері сімейно-побутових відносин. Визначено, що внесення змін до Кримінального кодексу України і запровадження цим кримінальної відповідальності за домашнє насильство стало значним кроком до подолання проблеми державного масштабу і дало змогу говорити про домашнє насильство не як про якесь узагальнене поняття, а як про конкретний злочин. Аналіз вироків з цієї категорії справ показав, що здебільшого суд призначає покарання у вигляді громадських робіт, дії насильницького характеру вчиняють у стані алкогольного сп'яніння, а також те, що більшість постраждалих уклали угоду про примирення із засудженим.

Ключові слова: домашнє насильство; кримінальна відповідальність; сімейно-побутова сфера; покарання; злочин; правопорушення.

О. М. Гумин, А. О. Йосипив

УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ И КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ДОМАШНЕГО НАСИЛИЯ

Статья посвящена исследованию проблем домашнего насилия с уголовно-правовой и криминологической точки зрения. Отмечено, что в настоящее время возникла необходимость в системном анализе сферы семейно-бытовых отношений, поскольку в этой сфере выявлены новые криминологически значимые факторы, а также интенсифицировались те факторы, которые ранее действовали, что отразилось на количественных и качественных признаках преступности в сфере семейно-бытовых отношений. Установлено, что внесение изменений в Уголовный кодекс Украины и введение таким образом уголовной ответственности за домашнее насилие стали значительным шагом к преодолению проблемы государственного масштаба и позволили говорить о домашнем насилии не как о каком-то обобщенном понятии, а как о конкретном преступлении. Анализ приговоров по этой категории дел показал, что в подавляющем большинстве суд назначает наказание в виде общественных работ, действия насильственного характера совершают в состоянии алкогольного опьянения, а также то, что большинство пострадавших заключают соглашение о примирении с осужденным.

Ключевые слова: домашнее насилие; уголовная ответственность; семейно-бытовая сфера; наказание; преступление; правонарушение.

O. M. Humin

head of Department of criminal law and process
Training and research Institute of law, psychology and innovative education
Lviv Polytechnic National University,
doctor of legal sciences, professor

A. O. Yosypiv

associate professor of criminal law and criminology of
Lviv state University of internal affairs
candidate of legal sciences, associate professor

CRIMINAL-LAW AND CRIMINOLOGICAL ASPECTS OF DOMESTIC VIOLENCE

The article is devoted to the study of domestic violence issues from the criminal and criminological point of view. It is noted that nowadays there is a need for a systematic analysis of the sphere of family and household relations, since new criminologically significant factors have emerged in this sphere, as well as those factors that have previously acted intensified, which affected the quantitative and qualitative features of family-domestic relations. Provides that the amendments to the Criminal code of Ukraine and the introduction of thus criminal responsibility for domestic violence was a significant step in overcoming the problem of the state scale, and allowed to talk about domestic violence not as a General concept and a specific offence. Analysis of judgements in this category of cases has shown that the vast majority of the court appoints punishment in the form of public works, violent acts were committed in a condition of alcoholic intoxication, and also the fact that most of the victims were entered into a conciliation agreement with the person.

Key words: domestic violence; criminal responsibility; domestic sphere; punishment; crime; offense.

Постановка проблеми. Будь-яка діяльність держави повинна керуватись основним принципом: забезпечення нормальних умов для усіх членів суспільства. Для досягнення цієї мети вироблено різноманітні способи, одним із яких є захист прав людини за допомогою кримінального закону. Вивчаючи проблему протидії злочинності в українській державі, одним з найважливіших аспектів вважаємо необхідність вивчення різноманітних сфер, у яких вчиняють злочини. Процеси, які відбуваються в державі у будь-якій сфері – політичній, економічній, соціальній, правовій тощо, так чи інакше зачіпають сферу сім'ї. Для будь-якої держави першочерговим завданням є розвиток сімейно-побутової сфери.

Що стосується українського суспільства, то, на жаль, протягом останнього десятиріччя можемо простежити поступове зниження рівня сімейного виховання і неформального контролю в сімейно-побутовій сфері, руйнування почуття сімейного обов'язку, репродуктивних установок, ослаблення сімейних, родинних, побутових відносин. Ці процеси нарівні з алкоголізацією населення, зокрема жінок, підлітків і молоді, спричиняють негативні наслідки, призводять до збільшення кількості неблагополучних сімей, протиправних побутових установок, негативної поведінки неповнолітніх і молоді.

В різні періоди у державній політиці в сімейно-побутовій сфері відзначалися різні акценти та інтенсивність соціального і правового впливу.

Нині виникла необхідність в системному аналізі сфери сімейно-побутових відносин, оскільки в цій сфері виявилися нові кримінологічно значущі чинники, а також інтенсифікувалися ті чинники, які раніше діяли, що позначилося на кількісних та якісних ознаках злочинності у сфері сімейно-побутових відносин.

Аналіз дослідження проблеми. Питання сім'ї та процесів, які відбуваються у цій сфері, зокрема злочинних, були і залишаються предметом дослідження багатьох науковців. У своїх працях до цього питання звертались: А. П. Закалюк, І. І. Карпець, О. Г. Кальман, О. М. Костенко,

Б. М. Головкін, А. О. Джужа, В. В. Голіна, О. М. Джужа, Л. В. Крижна. Проте, незважаючи на інтерес науковців до цієї проблематики, злочинність в сфері сімейно-побутових відносин залишається актуальною, а нові проблеми, які з'являються з розвитком суспільства, потребують подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає Б. М. Головкін, специфічна сфера суспільних відносин продовжує перебувати у кризовому стані. На фоні несприятливої демографічної ситуації спостерігається зниження рівня та погіршення якості життя української родини, що суттєво обмежує її можливості з реалізації природних і соціальних функцій. Сімейно-побутова сфера стала сприятливим середовищем для розвитку і поширення соціальної дезорганізації та паразитизму, алкоголізації та деморалізації, насильницької субкультури та антигромадських настанов певної частини населення. Консерватизм, обмеженість соціального контролю, неформальний характер взаємин істотно полегшили перебіг названих процесів. Наведені та низка інших чинників сприяли погіршенню морально-психологічного мікроклімату в цьому середовищі й посиленню сімейно-побутової конфліктності в її найкриміногенніших формах. Останнє спричинило погіршення криміногенної ситуації у сімейно-побутовій сфері [1, с. 4].

Донедавна проблема домашнього насильства була дещо поверхневою з кількох причин. По-перше, на жаль, для більшості українських сімей такий стан речей є нормальним, а нерідко і мова не ведеться про те, щоб звернутись в правоохоронні органи. По-друге, враховуючи тяжкість шкоди, до якої призводить домашнє насильство, а це тілесні ушкодження різних ступенів тяжкості, вбивства (близько 30 % вбивств скоюються на сімейно-побутовому ґрунті), побої, зґвалтування, погрози вбивством, доведення до самогубства тощо, виникало питання, як правильно кваліфікувати дії кривдника.

Криміналізація домашнього насильства, яка фактично почалася 11 січня 2019 року, коли набрав чинності Закон України “Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами”. Саме цей закон вніс зміни до Кримінального кодексу України, зокрема, його доповнено статтею 126-1 “Домашнє насильство”. Це стало серйозним кроком у протидії проявів домашнього насильства.

Відповідно до диспозиції ст.126-1 ККУ: домашнє насильство – умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

Ще одним законодавчим актом, який регулює питання насильства в сім'ї, є Закон України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” [2]. У ст. 1 цього закону зазначено: домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Як бачимо, визначення “домашнього насильства” у ст. 126-1 ККУ дещо відрізняється від терміна, який міститься у ст. 1 ЗУ “Про запобігання та протидію домашньому насильству”. Зокрема, відмінність полягає у наявності в переліку видів можливих насильств: у Законі є такий вид насильства, як сексуальне, що відсутнє у ст. 126-1 КК України. Проте, якщо йдеться про сексуальне насильство, у такому разі дії кривдника мають ознаки злочину, відповідальність за який передбачено у ч. 2 ст. 153 КК України “Сексуальне насильство”: Сексуальне насильство, вчинене повторно або особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтями 152, 154, 155 цього Кодексу, або вчинення таких діянь щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах (курсив

наш), або щодо особи у зв'язку з виконанням цією особою службового, професійного або громадського обов'язку, або щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності [3]. Отже, законодавець передбачив кримінальну відповідальність за усі прояви (види) насильства.

Аналіз судової практики та статистичних даних після внесення змін до КК України показав, що згідно з даними Генеральної прокуратури України у період з січня до вересня 2019 р. обліковано 700 кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачено у ст. 126-1 КК України, з них у 442 випадках вручено повідомлення про підозру, і в 421 випадку – провадження передано до суду з обвинувальним актом [4].

Аналіз судової практики, а саме вироків, що вже набрали законної сили, за ст. 126-1 Кримінального кодексу України показав, що найбільша кількість осіб, до яких вчиняється домашнє насильство, – жінки. Це дружини, співмешканки, колишні дружини, матері та сестри. Наприклад: 08 липня 2019 року Буський районний суд Львівської області засудив чоловіка до 150 (ста п'ятдесяти) годин громадських робіт за вчинення злочину, передбаченого ст. 126-1, за таких обставин: перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, за місцем свого проживання безпричинно, умисно, систематично вчиняв психологічне насильство щодо своєї матері, що проявилось у безпричинних конфліктах, образах нецензурними словами, що і призвело до її психологічних страждань [5].

Аналіз вироків з цієї категорії справ показав, що переважно суд призначає покарання у вигляді громадських робіт, дії насильницького характеру вчиняють у стані алкогольного сп'яніння, а більшість постраждалих укладають угоду про примирення із засудженим.

Певні висновки щодо вищезазначеного. *Перше.* Кримінальне провадження щодо домашнього насильства відкривають стосовно особи, яку вже тричі визнано винною у вчиненні адміністративного правопорушення, за ст. 173-2 “Вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програм”, адже, як зазначено в ст. 126-1, домашнім насильством визнається *систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства*.

Особа, яку тричі визнано винною у вчиненні адміністративного правопорушення, до якої застосовано, відповідно до ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, громадські роботи (від 30 до 40 год за ч. 1 та від 40 до 60 год за ч. 2) або адміністративний арешт (до 7 або до 15 діб) [6], і яка після цього вчинила діяння, передбачене у ст. 126-1 КК України, своєю поведінкою явно свідчить про небажання виправлятися і припиняти протиправні дії.

Друге впливає з першого: чому, розглядаючи справи про вчинення домашнього насильства, суд здебільшого вибирає найменше покарання – громадські роботи, а не арешт на строк до шести місяців або обмеження волі на строк до п'яти років, або позбавлення волі на строк до двох років? Безумовно, причина в тяжкості злочину та наслідках, які настали. Але винний, до якого вже застосовували громадські роботи, а можливо, і адміністративний арешт, продовжує протиправні дії, і вчиняє злочин.

Третє. Угода про примирення із засудженим. Це вже питання не до суду чи законодавця, а до потерпілих (жертв) домашнього насильства. І питання, напевно, риторичне. Чому, потерпаючи від систематичних протиправних дій, образ, психологічного тиску, що в будь-якому випадку призводить і до фізичної шкоди (адже, на нашу думку, не буває чистого фізичного чи психологічного насильства. Вони взаємообумовлені, фізична шкода спричиняє психологічні страждання, і навпаки – психологічне насильство призводить до фізичної шкоди), потерпілі погоджуються на примирення, і навіть більше, продовжують проживати разом з винним (кривдником) і надалі зазнавати знущань?

Висновок. Внесення змін до Кримінального кодексу України із запровадженням кримінальної відповідальності за домашнє насильство стало, безумовно, значним кроком до подолання проблеми державного масштабу. Тепер можемо говорити про домашнє насильство не як про якесь узагальнене поняття, а як про конкретний злочин.

Ситуація із домашнім насильством настільки давня в Україні, що основною проблемою можна назвати навіть не саму власне наявність домашнього кривдження, а дуже низьку інфор-

мованість потерпілих жінок про психологічний і правовий аспекти, замовчування проблеми жертвами й очевидцями й відносно байдужість і влади, і громадськості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головкін Б. М. Сімейно-побутові конфлікти у системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Головкін Богдан Миколайович; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2002. 218 с. 2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> 3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> 4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/>. 5. Вирок іменем України від 8 липня 2019 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82871869> 6. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

REFERENCES

1. Holovkin B. M. *Simeino-pobutovi konflikty u systemi determinatsii umysnykh vbyvstv i tiazhkykh tilesnykh ushkodzhen: dys. ... kand. yuryd. nauk* [Domestic conflicts in the system of determination of premeditated murder and grievous bodily harm]: dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.08 / Holovkin Bohdan Mykolaiovych; Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. Kh., 2002. 218 p. 2. *Pro zapobihannia ta protydiu domashnomu nasylystvu* [On the prevention and counteraction to domestic violence]: Zakon Ukrainy vid 7.12.2017 r. No. 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> 3. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy* [Criminal codex of Ukraine] vid 05.04.2001 No. 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. 4. *Yedynyi zvit pro kryminalni pravoporushennia* [The only criminal report]. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/>. 5. *Vyrok imenem Ukrainy vid 8 lypnia 2019 r.* [The sentence is in the name of Ukraine] vid 8 lypnia 2019 r. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82871869> 6. *Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia* [Code of Ukraine on Administrative Offenses]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

Дата надходження: 25.11.2019 р.